

БАНКІВСЬКА СПРАВА

Науково-практичне видання.
Виходить 2 рази на рік
Видається із січня 1995 року

№ 1-2 (156) — 2022

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ МАКРОЕКОНОМІКИ

- Володимир Савченко, Олег Маклюк.** Роль держави в розвитку промисловості як фундаменту економіки України 3
- Руслан Моторин, Тетяна Моторина, Катерина Приходько.**
Вплив збройної агресії Росії на банківську систему України 20
- Зоя Васильченко.** Відновлення роботи проблемних банків: зарубіжний досвід та можливості для України 33
- Олена Красота.** Боргова політика в умовах макроекономічної нестабільності 46

БАНКІВСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ

- Олег Колодізєв, Діана Геріч.** Аналіз сучасних тенденцій розвитку ринку платіжних карток в Україні 66

АНАЛІЗУЮТЬ НАУКОВЦІ

- Андрій Камінський.** Компаративний аналіз систем ризик-менеджменту фінансових компаній в сегменті коротких онлайн-кредитів та банків 92
- Вікторія Коваленко.** Сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків 107
- Contents 127

УДК 336.201.2:336.01

Вікторія Коваленко, професор кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету, доктор економічних наук

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

Найважливішим елементом забезпечення фінансової стабільності банківського сектору є фінансова стійкість банків, за якої платоспроможність постійна в часі, а співвідношення власного і позикового капіталу забезпечує цю платоспроможність і стан фінансової стабільності на довгострокову перспективу.

У статті приділено увагу проблемі оцінювання фінансової стійкості банків. Розглянуто наукові погляди на сутність фінансової стійкості. Визначено теоретичні засади фінансової стійкості, а саме: економічну сутність фінансової стійкості, особливості фінансової стійкості; функції банків у забезпеченні фінансової стійкості, принципи її реалізації, а також суб'єкти та об'єкти цього процесу. Проаналізовано сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості, індикатори фінансової стійкості банків та зроблено висновок про її реальний рівень.

Визначено основні напрями забезпечення фінансової стійкості на підставі удосконалення підходів до оцінювання достатності капіталу та системи управління банківськими ризиками.

Ключові слова: банки, фінансова стійкість, банківські ризики, капітал, доходність, рентабельність, прибутковість, надійність.

Найважливішим елементом забезпечення фінансової стабільності банківського сектору є фінансова стійкість, за якої платоспроможність постійна в часі, а співвідношення власного і позикового капіталу забезпечує цю платоспроможність і стан фінансової стабільності на довгострокову перспективу.

Трансформація економіки України відбувається у складних соціально-економічних умовах, що характеризується значним тиском інфляційних процесів, девальвацією гривні, платіжною кризою і макроекономічною нестабільністю. У зв'язку з цим гостро постає проблема забезпечення фінан-

сової стійкості банків як стабільних кредиторів суб'єктів господарювання, перспективних секторів економічного зростання¹.

Забезпечення фінансової стійкості банків, зокрема банківської системи країни в цілому, — надзвичайно важливе завдання, оскільки роки фінансових потрясінь нанесли надзвичайні фінансові збитки. Фінансова стійкість банків — це одна з якісних характеристик його фінансового стану. Забезпечення фінансової стійкості — одне з ключових завдань банківського менеджменту, вирішення якого пов'язане з вирішенням питань щодо управління фінансовою стійкістю. Тому особливої уваги потребують дослідження методів та інструментарію оцінювання фінансової стійкості банків для прийняття управлінських рішень щодо подальшого розвитку банківського бізнесу та формування клієнтської бази.

Питанням підходів до визначення та оцінювання фінансової стійкості банків присвячено наукові праці багатьох учених.

Так, В. Варцаба трактує фінансову стійкість як якісну характеристику фінансового стану банку, що визначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням банківських ресурсів і активів за умови підтримання на достатньому рівні ліквідності, платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків. Рівень фінансової стійкості банків визначається через такі основні характеристики: рівень капіталізації; якість активів; якість зобов'язань; рівень платоспроможності та ліквідності; рівень прибутковості; якість управління капіталом, активами та зобов'язаннями; рівень чутливості банку до ризиків і якість управління ними².

М. Крейніна трактує поняття фінансової стійкості банку як одну з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів, яка визначається на основі співвідношення різних видів джерел фінансування та його відповідності складу активів³. С. Святко та Р. Міллер визначають фінансову стійкість як складову характеристику фінансової стабільності, його надійності, показниками якої є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку⁴. О. Дзюблюк та Р. Михайлюк фінансову стійкість визначають як споріднене перевищення доходів над витратами. Але твердження, що фінансова стійкість банку визначається рівнем прибутку та сумою сплачуваних дивідендів, видаються дуже спірними. Головною ознакою фінансової стійкості насамперед є стабільність джерел доходу банку⁵.

Деякі автори, наприклад О. Карпова та І. Моргун, визначають фінансову стійкість у межах певних показників. Тобто вони формують групу коефіцієнтів для оцінювання фінансової стійкості банку на основі аналізу джерел

¹ Ключко Л.А. *Фінансова стійкість банків: теорія та методика оцінки* : монографія / Л.А. Ключко. — Ірпінь : Вид-во Національного університету ДПС України, 2013. — С. 7.

² Варцаба В.І. *Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України* / В.І. Варцаба // *Науковий вісник Ужгородського університету*. — 2018. — Вип. 1 (58). — С. 311.

³ Крейніна М.Н. *Фінансовая устойчивость предприятия: оценка и принятие решений* / М.Н. Крейніна // *Финансовый менеджмент*. — 2001. — № 2. — С. 33.

⁴ Святко С.А. *Аналіз і оцінка фінансової стійкості банку як необхідна умова ефективного банківського менеджменту* / С.А. Святко, Р.І. Міллер // *Фінанси України*. — 2001. — № 8. — С. 49.

⁵ Дзюблюк О.В. *Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи* : монографія / О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк. — Тернопіль : ТНЕУ, 2009. — С. 38.

його коштів щодо залучених та ін. Але в цьому випадку вибір показників обмежений показниками, що характеризують фінансову стійкість банку⁶.

Авторка статті дає таке узагальнене визначення цьому поняттю, як “міра повноти та якості вирішення завдань, поставлених перед системою, виконання банківською системою своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату; спроможності максимально ефективно та з мінімальним ризиком трансформувати, розподіляти та використовувати ресурси задля виконання власних зобов’язань, збереження ефективності діяльності банків в умовах допустимого ризику та нівелювання наслідків кризи”⁷.

Проте проблема розвитку науково-методичних підходів до оцінювання фінансової стійкості банків перебуває у постійній динаміці з урахуванням потреб трансформації діяльності банків.

Мета пропонованої статті — узагальнення сучасних підходів до аналізу фінансової стійкості банків та розробка нового інструментарію для її оцінювання.

Розрізняють три основні види фінансової стійкості банку за стабільністю його роботи:

- нормальна стійкість, яка характеризується стабільною діяльністю, відсутністю неплатежів чи затримки виконання своїх зобов’язань, стабільною рентабельністю;

- нестійкий фінансовий стан, що характеризується затримкою платежів, неможливістю своєчасно виконувати окремі свої зобов’язання, низьким рівнем рентабельності тощо;

- кризовий фінансовий стан, який характеризується регулярними неплатежами, наявністю простроченої заборгованості тощо. Кризовий фінансовий стан може призвести до неспроможності банку фінансувати поточну діяльність, здійснювати платежі та виконувати свої зобов’язання, а в кінцевому рахунку — до банкрутства⁸.

На підставі проведеного аналізу наукових поглядів стосовно поняття фінансової стійкості було сформульовано асоціативний куц цього терміна (рис. 1).

Таким чином, до основних характеристик терміна “фінансова стійкість” слід віднести:

- системність — виникає як синергетичний результат надійності, прозорості й ефективності фінансових посередників, фінансового ринку та органів фінансового нагляду;

- множинність — постає не єдиним можливим станом фінансового ринку, а охоплює певний діапазон його станів, у тому числі волатильність та турбулентність;

⁶ Карпова О.І. Концептуальні підходи щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю банку / О.І. Карпова, І.М. Моргун // *Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи університету банківської справи НБУ*. — 2011. — № 1 (10). — С. 14.

⁷ Коваленко В.В. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи України / В.В. Коваленко, Н.В. Радова // *Східна Європа. Економіка, бізнес та управління*. — 2019. — № 2. — С. 323.

⁸ Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. — К.: УБС, ЦНДНБУ, 2009. — 384 с.; *Руководство по составлению*. — Вашингтон: Международный Валютный Фонд, 2007. — 324 с.

- динамічність — паралельно існує ймовірність переходу фінансового ринку в зону волатильності, турбулентності та кризи;
- обумовленість — стійкість фінансового ринку підтримує чинний фінансовий нагляд, що зобов'язує фінансових посередників дотримуватися вимог професійної діяльності й обмежувати ризики;
- комплексність — перебуває під впливом низки чинників: як мікро-, пов'язаних із функціонуванням фінансового сектору, так і макроекономічних: міжнародних, глобальних фінансових явищ і процесів.

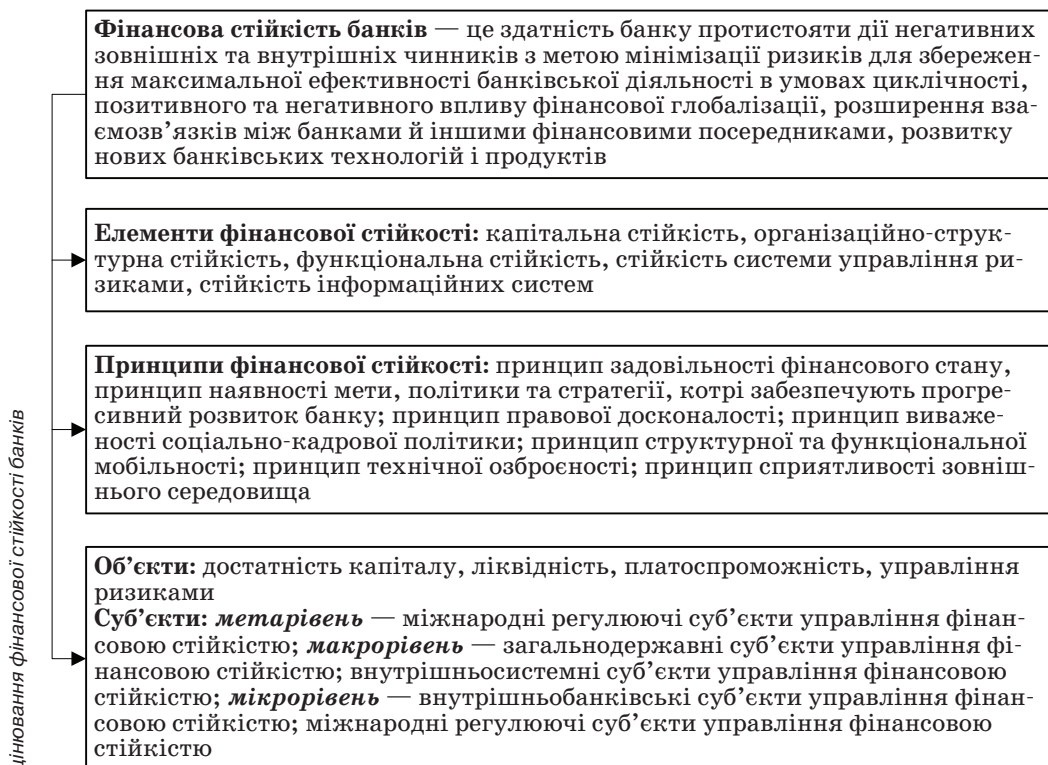

Рис. 1. Асоціативний куцх поняття “фінансова стійкість банків”*

* На основі: Дзюблук О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О.В. Дзюблук, Р.В. Михайлюк. — Тернопіль : ТНЕУ, 2009. — 316 с.; Зверяков М.І. Антикризове управління фінансовою стійкістю банку в умовах економічних дисбалансів : монографія / М.І. Зверяков, О.М. Зверяков. — Одеса : ОНЕУ, 2015. — 418 с.; Зверяков М.І. Управління фінансовою стійкістю банків : підручник / М.І. Зверяков, В.В. Коваленко, О.С. Сергєєва. — К., 2016. — 520 с.

Для визначення основних характеристик системи управління фінансовою стійкістю у подальшому доцільно розглядати чинники, які впливають на стійкість банків та банківської системи в цілому.

На підставі проведеного огляду наукових праць, у яких визначені чинники, що впливають на рівень фінансової стійкості банків, ми класифікували ці чинники (рис. 2).

Таким чином, фінансова стійкість банків є важливою якісною та кількісною характеристикою, оскільки завдяки їй забезпечуються життєдіяльність та можливість розвитку всієї банківської системи. При цьому слід враховувати фактори внутрішнього та зовнішнього впливів в умовах турбулентності економічного середовища. Висока турбулентність фінансового ринку впливає на фінансову стійкість, залишаючи її динамічною характеристикою, хоча при цьому варіація показників може бути не тотожною, однак має повторювати варіації мінливості фінансового ринку.

Управління фінансовою стійкістю банків може бути визначено як сукупність інструментів та методів управління, які застосовуються і спрямовуються на забезпечення фінансової стійкості банків⁹. Спираючись на представлене визначення, можемо сформулювати систему управління фінансовою стійкістю банків (рис. 3).

Відповідно до поставленої мети були застосовані такі принципи:

- принцип єдності стратегічних і тактичних дій для досягнення поставленої мети суб'єктами управління;
- принцип комплексності процесу управління фінансовою стійкістю банківської системи, що дозволить охопити процес всебічно і досягти максимальної ефективності;
- принцип взаємозв'язку елементів механізму управління, який полягає в функціонуванні кожного елементу механізму, що зумовлює особливості функціонування іншого;
- принцип гнучкості механізму управління, що надасть можливість елементам механізму оперативно та з мінімальними втратами пристосовуватися до змін у фінансовому середовищі¹⁰.

Для управління фінансовою стійкістю слід застосовувати такий інструментарій, який буде складатися з функцій, методів та забезпечення.

До функцій управління включено:

1. Планування як вид управлінської діяльності, пов'язаної з формуванням цілей та розробкою змісту й послідовності, а також часових меж дій, спрямованих на досягнення цілей.
2. Організація, тобто формування структури системи, а також забезпечення необхідними елементами для здійснення діяльності: персоналом, обладнанням, приміщенням, грошовими коштами та ін.
3. Оцінювання та регулювання полягають в узгодженій дії всередині системи і між системою та зовнішнім середовищем шляхом синхронізації в часі та просторі зусиль суб'єктів, їх інтеграції в єдине ціле та аналізі такої роботи завдяки постійному обміну інформацією.

⁹ Яременко О.Р. Механізм управління та фактори впливу на фінансову стійкість банку / О.Р. Яременко, А.В. Беренич // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2017. — Вип. 20. — С. 922.

¹⁰ Волкова Н.І. Управління фінансовою стійкістю банківської системи в контексті волатильності фінансового ринку / Н.І. Волкова, В.М. Бойко // Modern Economics. — 2021. — № 27. — С. 60.

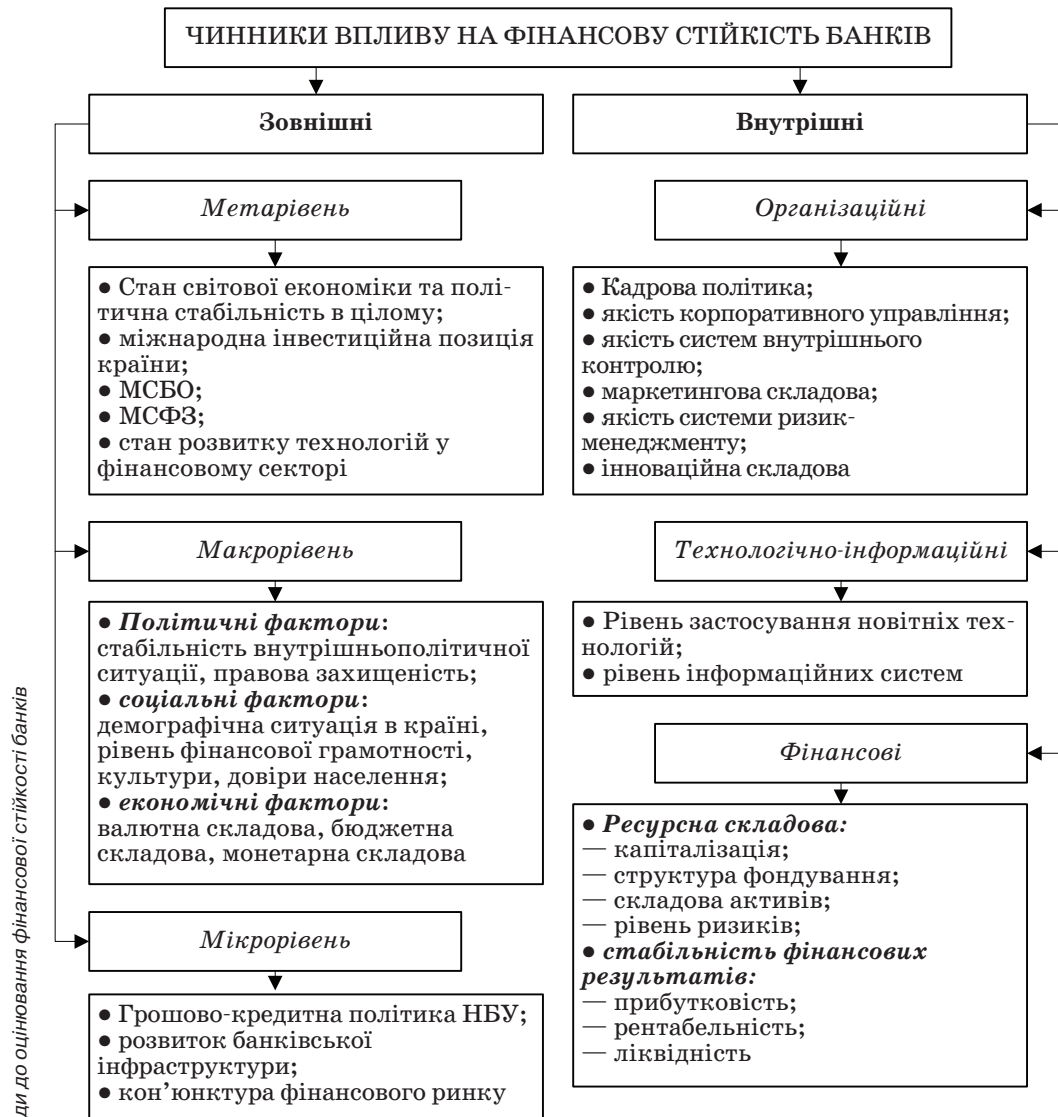
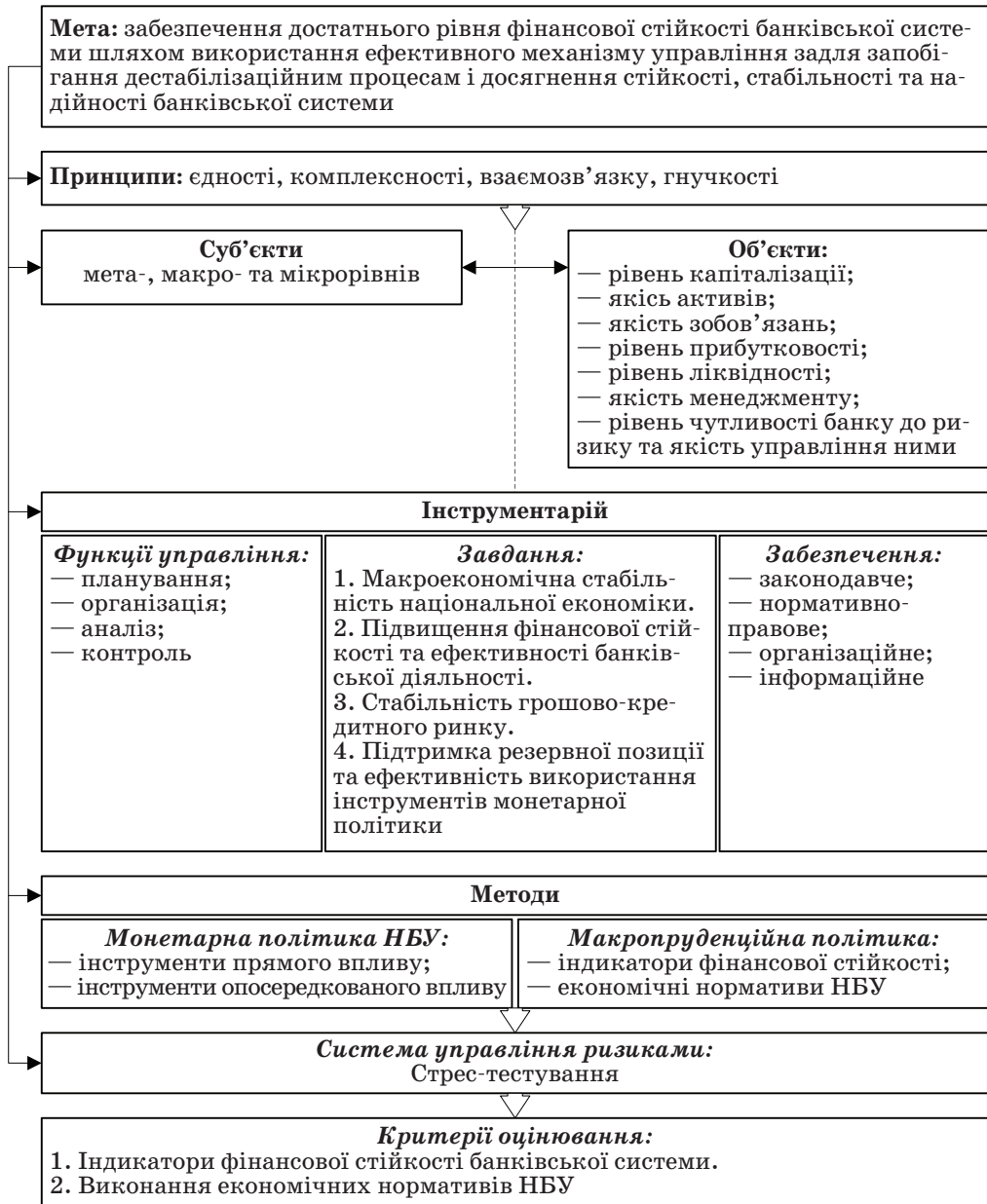

Рис. 2. Класифікація чинників, що впливають на фінансову стійкість банків*

* Систематизовано автором на основі: Яременко О.Р. Механізм управління та фактори впливу на фінансову стійкість банку / О.Р. Яременко, А.В. Беренич // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2017. — Вип. 20. — С. 918—923; Рисін В.В. Фінансова стійкість банку: чинники та особливості забезпечення / В.В. Рисін, А.П. Біда // Ефективна економіка. — 2021. — № 3; Коваленко В.В. Методичні підходи до визначення рівня фінансової стійкості банківської системи / В.В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 7. — С. 235—236; Довгань Ж.М. “Базель III” у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж.М. Довгань // Вісник УВС НБУ. — 2011. — № 1. — С. 224—294; Волкова Н.І. Управління фінансовою стійкістю банківської системи в контексті волатильності фінансового ринку / Н.І. Волкова, В.М. Бойко // Modern Economics. — 2021. — № 27. — С. 56—63.

В. Коваленко. Сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків

Рис. 3. Контент системи управління фінансовою стійкістю банків в умовах турбулентності фінансового ринку*

* На основі: Яременко О.Р. Механізм управління та фактори впливу на фінансову стійкість банку / О.Р. Яременко, А.В. Беренич // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2017. — Вип. 20. — С. 922; Волкова Н.І. Управління фінансовою стійкістю банківської системи в контексті волатильності фінансового ринку / Н.І. Волкова, В.М. Бойко // Modern Economics. — 2021. — № 27. — С. 61.

4. Контроль є однією з найважливіших функцій управління, що полягає у здійсненні порівняння фактичних показників і планових, коригуванні в разі необхідності, якщо досягнуті результати суттєво відрізняються від передбачених планом. Саме завдяки функції контролю можливо ще на ранніх стадіях виявити проблеми і вжити заходи для їх вирішення, запобігши кризовим явищам¹¹.

До методів управління, які застосовані у запропонованому інструментарії, віднесено монетарну політику НБУ: інструменти прямого впливу та інструменти опосередкованого впливу.

Інструменти прямого впливу передбачають встановлення центральним банком держави обмежень і заборон для кількісних та якісних параметрів діяльності банківських установ. У межах макропруденційної політики НБУ до таких інструментів відносять¹²: кредитні стелі, фіксацію маржі, обмеження певних видів банківських операцій, інструменти капіталу, інструменти ліквідності та ін.

До інструментів опосередкованого впливу Національним банком України віднесено такі: облікова (дисконтна) політика, регулювання норм обов'язкових резервів, регулювання ліквідності комерційних банків та операції на відкритому ринку.

Наступний метод — це макропруденційна політика НБУ в частині індикаторів фінансової стійкості та економічних нормативів регулювання діяльності банків. Ці показники розроблені МВФ та успішно впроваджені у банківську практику Національним банком України з метою моніторингу й регулювання фінансової стійкості банківських установ та банківської системи в цілому. Застосування цих показників надає можливість мегарегулятору вчасно відреагувати на ті чи інші дестабілізаційні фактори впливу.

Ще один важливий метод — система управління ризиками, а саме стрес-тестування, що широко використовується для оцінювання кредитного ризику, ризику ліквідності, валютного ризику, ризику зміни процентної ставки та вартості активів.

Забезпеченням управління фінансовою стійкістю банків є:

1. Законодавче забезпечення, що представлене Законами України “Про Національний банк України” (редакція від 14.04.2021) та “Про банки та банківську діяльність” (редакція від 14.04.2021)¹³.

2. Нормативно-правове забезпечення, що представлене нормативно-правовими актами НБУ та постановами Правління НБУ.

3. Організаційне забезпечення — сукупність процесів і дій, що включають методи, форми, прийоми упорядкування дій щодо мінімізації зовнішніх і внутрішніх загроз, зокрема його фінансових, матеріальних, інформаційних

¹¹ Фалюта А.В. Функції керівництва в управлінні бізнесом / А.В. Фалюта // Вісник Львівського університету. — 2019. — Вип. 57. — С. 291—297.

¹² Стратегія макропруденційної політики Національного банку України [Ел. ресурс] / НБУ. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua>.

¹³ Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>; Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

та кадрових ресурсів у просторі та часі, які створюють умови для досягнення запланованого рівня ефективності функціонування системи, фінансової стійкості (стабільності та надійності) щодо внутрішніх і зовнішніх ризиків¹⁴.

4. Інформаційне забезпечення (бази даних, принципи класифікації та кодування інформації, інформаційна модель). Саме з формування інформаційної моделі необхідно починати побудову/модернізацію інформаційних систем банківської системи¹⁵.

Таким чином, для повноцінного функціонування системи управління фінансовою стійкістю банків доцільно оцінювати показники, що характеризують фінансову стійкість банків, тим самим визначаючи важливість та ефективність управління. Такими показниками мають бути: економічні нормативи регулювання діяльності банків та індикатори фінансової стійкості.

У період загострення соціально-економічних та фінансових криз однією з ключових цілей виступає забезпечення фінансової стабільності та надійності банків. У цьому аспекті актуалізується проблема макроекономічного підходу та ролі центрального банку щодо моніторингу фінансової стійкості банків.

Починаючи з грудня 2006 р., Національний банк України запровадив у банківську практику моніторинг фінансової стабільності шляхом використання індикаторів фінансової стійкості, розроблених Міжнародним валютним фондом.

Запропонована система індикаторів містить агреговані дані щодо діяльності депозитних корпорацій, що дозволяє визначити місце банків в економічній системі країни та вплив макроекономічної ситуації на їх фінансовий стан¹⁶. Індикатори фінансової стійкості — це показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни та їхніх контрагентів щодо достатності капіталу, якості активів, прибутку та рентабельності, ліквідності та чутливості до ринкового ризику. Міжнародний валютний фонд передбачає поширення країнами 40 індикаторів фінансової стійкості¹⁷.

Їх умовно можна поділити на декілька груп.

Перша група охоплює індикатори капітальної стійкості діяльності банків (рис. 4).

Як свідчать дані, наведені на рис. 4, динаміка індикаторів капітальної стійкості за аналізований період демонструє позитивний тренд до перевищення фактичних значень над нормативними та рекомендованими. Так, індикатор І1 показує вище за нормативне значення (не менше ніж 10 %) упродовж досліджуваного періоду. Також слід відзначити позитивну динаміку зниження частки недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу банків.

НБУ затвердив методологію стрес-тестування банків у 2021 р., яке розпочалося в травні. Стрес-тестування традиційно здійснювалося за базовим та несприятливим сценаріями. Прогнозний горизонт становив три роки. З огляду на те, що 2020 р. банки пройшли через кризові явища, припущення

¹⁴ Банківська система : підручник / М.І. Крупник, Є.М. Андрущак, Н.Г. Пайтра. — Львів, 2013. — 556 с.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Вовчак О.Д. Напрями стабілізації роботи банків в умовах кризових явищ / О.Д. Вовчак, О.М. Крамаренко // Фінансовий простір. — 2014. — № 4 (16). — С. 27—31.

¹⁷ Руководство по составлению. — Вашингтон : Международный Валютный Фонд, 2007. — 324 с.

Рис. 4. Динаміка індикаторів капітальної стійкості банків України за період 2017—2021* роки, % **

* 2021 р. — за 9 місяців 2021 р.

** За даними НБУ: Індикатори фінансової стійкості [Ел.ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#4fsi>.

В. Коваленко. Сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків

несприятливого сценарію НБУ для стрес-тестування є помірно негативними, проте достатніми, щоб оцінити стійкість банківського сектору до глибоких та затяжних криз. Зокрема, в перший рік несприятливого макроекономічного сценарію припускається зниження ВВП на 2,2 %. Також уже традиційно стрес-тест передбачав реалізацію кредитного та ринкового (процентного й валютного) ризиків.

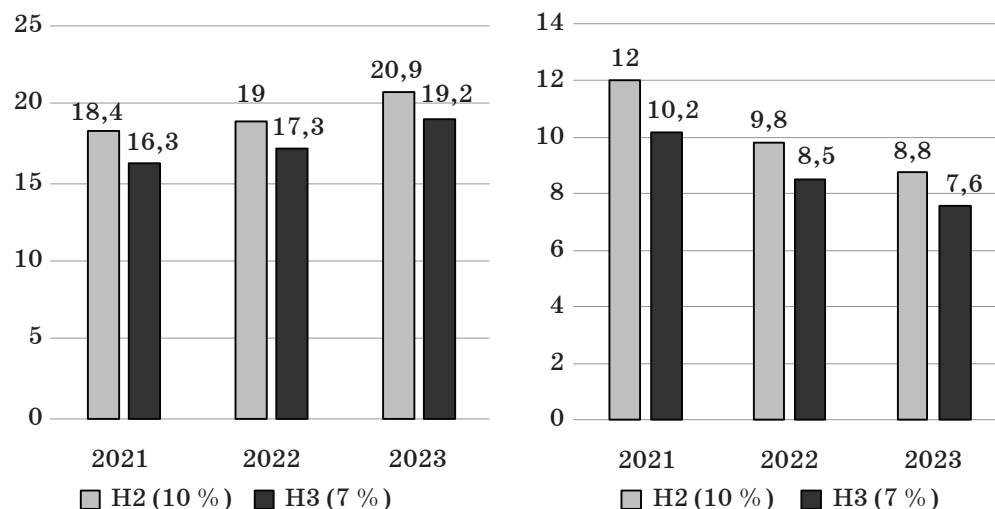
За результатами стрес-тестування було прогнозовано два сценарії щодо достатності капіталу банків під час кризи (рис. 5а—5б).

Представлені сценарії дають змогу оцінити, наскільки дотримання банками нормативів достатності капіталу здатні захистити інтереси своїх клієнтів.

За результатами стрес-тесту, який проводився серед 20 банків, було встановлено, що 10 банків потребують докапіталізації на суму 5,3 млрд грн за базовим сценарієм і всі 20 банків — на суму 41,7 млрд грн за кризовим сценарієм¹⁸.

Стрес-тестування проходили 30 банків, а саме: Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Укргазбанк, Альфа-банк, Райффайзен банк Аваль, Сбербанк, Укрсиббанк, ОТП банк, Креді Агріколь банк, Прокредит банк, Кредобанк, Ідея банк, Правекс Банк, Банк Форвард, ПУМБ, Банк Південний, Таскомбанк, Універсал Банк, Банк Кредит Дніпро, Банк Восток, Мегабанк, А-банк, МТБ Банк, Індустріалбанк, Банк інвестицій та заощаджень, Банк Альянс, Банк Львів, Банк Глобус, Акордбанк.

¹⁸ Результати стрес-тестування банків у 2021 році [Ел.ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-stres-testuvannya-bankiv-u-2021-rotsi>.

5а. Прогноз достатності капіталу банків за базовим сценарієм, %

5б. Прогноз достатності капіталу банків за несприятливим сценарієм, %

Рис. 5. Прогноз достатності капіталу банків за базовим та несприятливим сценаріями, % *

* За даними НБУ: Результати стрес-тестування банків у 2021 році [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-stres-testuvannya-bankiv-u-2021-rotsi>.

Відповідно до Звіту про фінансову стабільність НБУ, типова карта ризиків має такий вигляд (рис. 6).

Далі на підставі використання коефіцієнтного методу проаналізуємо показники капітальної стійкості, які не виступають нормативними (рис. 7).

На основі наведених даних можна зробити такі висновки. Коефіцієнт надійності українських банків упродовж вказаного періоду в основному знижувався. Але, незважаючи на зменшення значення коефіцієнта надійності, вітчизняні банки мають достатню забезпеченість капіталом і рівень надійності, вищий за нормативне значення. Проте тенденція до зниження потребує уваги фінансових менеджерів банків. Найвищі значення коефіцієнта фінансового важеля спостерігалися у 2016 та 2018 рр. На кінець періоду показник становив 7,7, що свідчить про зниження активності українських банків у залученні вільних коштів на фінансовому ринку. Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів за аналізований період також має нестійку динаміку і порівняно з 2019 р. знизився із 10,1 до 9,49 %. Отже, достатність сформованого банками власного капіталу у формуванні активів та покритті ризиків не відповідає встановленому нормативу.

Коефіцієнт мультиплікатора капіталу протягом усього періоду не відповідав нормативу. Його значення помітно зменшилися у 2020 (4,6) порівняно з рівнем 2019 р. (9,91) при встановлених межах 12—15. Це свідчить насамперед, що темпи зростання активів банків перевищують темпи зростання капіталу, а ступінь покриття активів капіталом суттєво понизився.

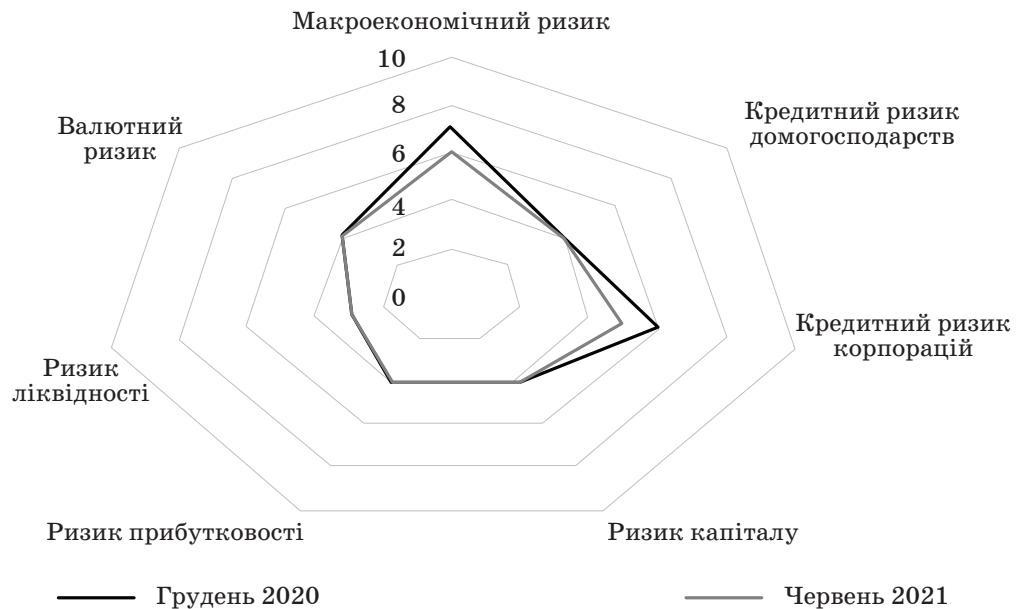

Рис. 6. Теплова карта ризиків фінансового сектору України (червень 2021 року)

* *Звіт про фінансову стабільність, червень 2021 р. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H1.pdf?v=4.*

В. Коваленко. Сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків

Рис. 7. Динаміка коефіцієнтів капітальної стійкості банків України у 2016—2020 роках (на кінець періоду)*

* За даними НБУ: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698/.

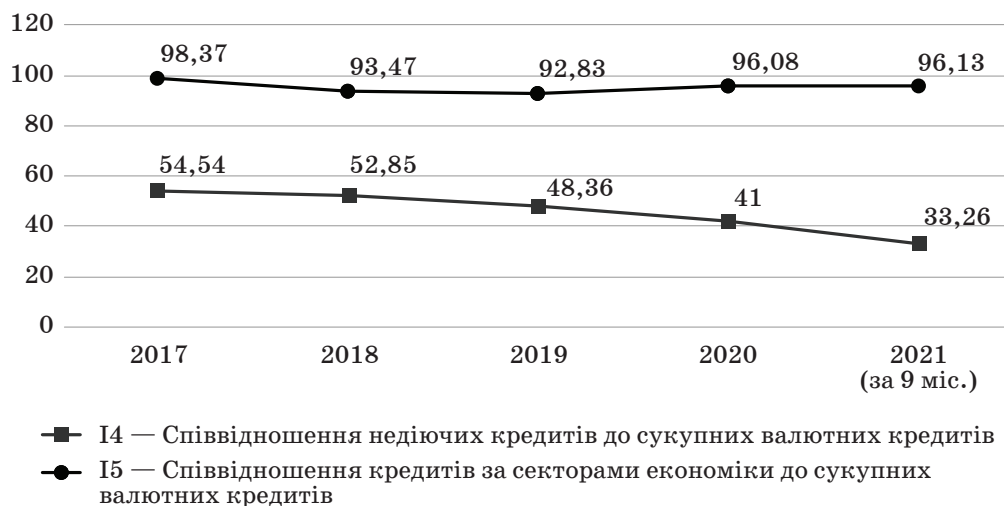

Рис. 8. Динаміка коефіцієнтів, які характеризують якість активів банків України за період 2017—2021 років*

* За матеріалами НБУ: Індикатори фінансової стійкості [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#4fsi>.

Друга група — це характеристика якості активів (рис. 8). Як свідчать дані рисунка, індикатор співвідношення недіючих кредитів до сукупних валютних кредитів демонструє тенденцію до поступового зниження, що свідчить про підвищення якості кредитного портфеля у банках України.

Якість активів можна також проаналізувати за показниками ділової активності. Відповідно до вимог зарубіжної практики показник рівня дохідних активів має бути не меншим, ніж 93 %. Він характеризує ділову активність банку з погляду ефективності розміщення ресурсів. Перевищення часткою недохідних активів показника у 7 % може призвести банк до банкрутства. Нормативне значення коефіцієнта кредитної активності перебуває у межах 65—75 %. Значення коефіцієнта інвестицій у дохідних активах необхідно аналізувати в динаміці. Його приріст свідчить про позитивну тенденцію і збільшення банківської рентабельності (табл. 1).

Аналіз показників ділової активності у частині активів продемонстрував, що рівень дохідних активів до 2018 р. перебував на рівні рекомендованого значення. Стрімке зменшення показника до 71 % на 1 січня 2018 р. свідчить про збільшення кількості банкрутств банків України. Кредитна активність банківської системи України демонструє негативну тенденцію. Значення показника зменшується і є значно нижчим за нормативне.

Коефіцієнти інвестиційної активності хоча й демонструють позитивну тенденцію, але, починаючи з 2018 р., аналізовані показники зменшилися практично вдвічі. Значення показників зростає, що свідчить про збільшення банківської рентабельності.

В. Коваленко. Сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків

Таблиця 1. Аналіз показників ділової активності банків України за період 2016—2020 років (у частині активів)*

№	Показник	Рік			
		2016	2017	2018	2020
Вихідні дані, млн грн					
1	Активи загальні	1 258 643	1 107 989	1 934 709	2 205 915
2	Активи дохідні	1 197 849	788 052	1 034 253	1 136 968
3	Кредитний портфель	618 648	315 241	594 003	595 881
4	Вкладення в цінні папери	285 823	280 125	234 069	307 740
Коефіцієнти ділової активності активів					
1	Рівень дохідних активів (р. 2 / р. 1)	0,95	0,71	0,53	0,51
2	Кредитна активність (р. 3 / р. 1)	0,49	0,28	0,31	0,27
3	Інвестиційна активність в цінних паперах (р. 4 / р. 1)	0,22	0,25	0,12	0,14
4	Інвестиції у дохідних активах (р. 4 / р. 2)	0,22	0,25	0,23	0,27

* За даними НБУ: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698/.

Таблиця 2. Аналіз показників ділової активності банків України за період 2016—2020 років (у частині пасивів)*

№	Показник	Рік			
		2016	2017	2018	2020
Вихідні дані, млн грн					
1	Пасиви загальні	1 258 643	1 107 989	1 934 709	2 205 915
2	Залучені кошти, всього	1 052 385	513 094	963 045	1 377 386
3	Строкові депозити	438 791	217 049	476 688	524 434

Закінчення табл. 2

№	Показник	Рік				
		2016	2017	2018	2019	2020
4	Міжбанківські кредити одержані	125 607	34 489	23 218	7 825	61 854
5	Кредитний портфель	618 648	315 241	594 003	594 003	595 881
6	Активи дохідні	1 197 849	788 052	1 034 253	1 034 253	1 136 968
Коефіцієнти ділової активності пасивів						
1	Активність залучення коштів (р. 2 / р. 1)	0,84	0,46	0,50	0,57	0,62
2	Активність залучення міжбанківських кредитів (р. 4 / р. 1)	0,09	0,03	0,01	0,004	0,02
3	Активність залучення строкових депозитів (р. 3 / р. 1)	0,35	0,19	0,25	0,25	0,24
4	Активність використання залучених коштів у дохідні активи (р. 2 / р. 6)	0,88	0,65	0,93	1,06	1,21
5	Активність використання залучених коштів у кредитному портфелі (р. 5 / р. 2)	0,59	0,61	0,62	0,54	0,43
6	Активність використання строкових депозитів у кредитному портфелі (р. 3 / р. 5)	0,71	0,69	0,80	0,80	0,88

* За даними НБУ: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698/.

Аналіз показників ділової активності у частині пасивів охоплює такі показники: активність залучення коштів; активність залучення міжбанківських кредитів; активність залучення строкових депозитів; активність використання залучених коштів у дохідні активи; активність використання залучених коштів у кредитному портфелі; активність використання строкових депозитів у кредитному портфелі.

Нормативне значення коефіцієнта активності залучення коштів перебуває у межах 0,70—0,85. Розрахуємо коефіцієнти ділової активності банків України за період 2016—2020 рр. у частині пасивів (табл. 2).

Аналіз показників ділової активності у частині пасивів засвідчив, що спостерігається тенденція до збільшення активності залучення коштів у банківській системі України. Так, за 2020 р. залучення коштів збільшилося на 280 306 млн грн порівняно з 2019 р., про що свідчить коефіцієнт активності залучення коштів, який у 2020 р. склав 0,62, тобто зазначений показник наближається до рекомендованого 0,70—0,85. На це вплинув такий індикатор, як довіра до банків в умовах пандемії COVID-19.

Так, коефіцієнти використання залучених коштів у дохідні активи становили 0,93 у 2018 р., 1,06 у 2019 р. та 1,21 у 2020 р., а в кредитний портфель — 0,62; 0,54; 0,43 відповідно. Зниження коефіцієнта залучення строкових депозитів свідчить також про зростання довіри депозитної клієнтської бази до банків.

Наступна група індикаторів, на підставі якої можна оцінити фінансову стійкість з позиції ефективності менеджменту, — це дохідність і рентабельність (рис. 9).

В. Коваленко. Сучасні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків

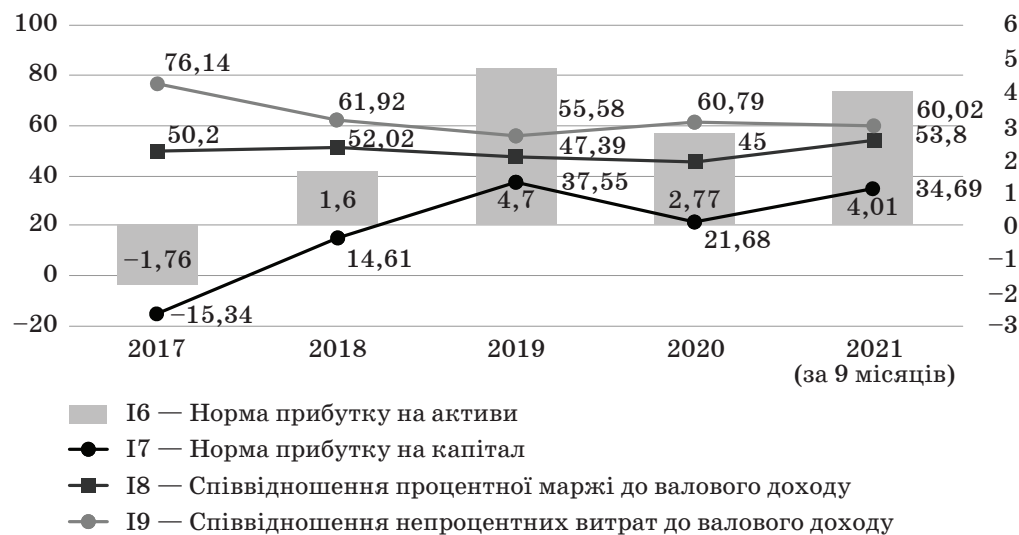

Рис. 9. Динаміка коефіцієнтів, які характеризують дохідність та рентабельність банків України за період 2017—2021 років*

* За даними НБУ: Індикатори фінансової стійкості [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#4fsi>.

Як свідчать дані рис. 9, за 2014—2017 рр. фінансовий результат діяльності банків був негативний. У 2018 р. банківська система вперше за аналізований період отримала прибуток у розмірі 22 339 млн грн при тенденції кількісного зменшення банків.

Отримані результати зростання чистого прибутку 2018 р. підтверджуються тим фактом, що темпи приросту доходів склали у зазначений період 14,88 %, а темпи зниження доходів становили 10,92 % порівняно з 2017 р.

Якщо розглядати фінансовий результат за 2020 р., то слід зазначити, що він є позитивним, але порівняно з 2019 р. зменшився на 18 629 млн грн. Це зумовлено випереджальними темпами приросту витрат порівняно з доходами.

За підсумками 2021 р., в Україні найбільш надійними банками визнано такі: Райффайзен банк Аваль (Raiffeisen Bank, Австрія), Креді Агріколь Банк (Credit Agricole, Франція), Uksibbank (BNP Paribas Group, Франція), Сітібанк (Україна) (Citibank, США), ОТП Банк (OTP Bank, Угорщина), Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща), ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Німеччина), ПриватБанк (державний), Ощадбанк (державний), Укргазбанк (державний), Укрексімбанк (державний), Альфа-Банк (ABN Holdings, Люксембург), ПУМБ (СКМ Фінанс, Україна), ІНГ Банк Україна (ING Group, Нідерланди), Правекс-банк (Intesa Sanpaolo, Італія)¹⁹.

Висновки. Отже, проведений аналіз стану банків України та їхньої фінансової стійкості засвідчив, що хоча банківські установи продовжують дотримуватися вимог регулятора, проте показники 2020 р. вказують, що криза, пов'язана з пандемією COVID-19, негативно вплинула на банківську систему в цілому. Банки продовжують нарощувати основний капітал, завдяки якому наслідки кризи 2020 р. мали менш деструктивний характер, проте механізм управління фінансовою стійкістю потребує вдосконалення та пристосування до нових умов фінансового середовища. Тому в майбутньому необхідно запровадити заходи, які впливають на фінансову стійкість, зокрема такі:

1. Підвищення ваг ризику для незабезпечених споживчих кредитів до 150 %. Це стимулюватиме банки до проведення зваженої кредитної політики та забезпечення покриття капіталом ризиків, притаманних сегменту незабезпеченого споживчого кредитування. Також це захистить сектор від накопичення системних ризиків, що сприятиме збереженню фінансової стійкості.

2. Імплементация вимог щодо запровадження процесів ICAAP/PLAAP з метою введення нових стандартів організації системи управління ризиками в банках. Банки визначатимуть потребу в капіталі та запасі ліквідності для покриття всіх суттєвих ризиків, притаманних їхній діяльності на трирічному часовому горизонті. Впровадження ICAAP/PLAAP сприятиме створенню ефективних процесів планування та управління капіталом, що мають забезпечити достатність капіталу та ліквідність банків на рівні, необхідному для їхньої стійкості.

3. Запровадження мінімальних вимог щодо покриття капіталом операційного та ринкового ризиків. Сьогодні у межах розрахунку мінімальних вимог до капіталу банки повинні тримати капітал лише на покриття кре-

¹⁹ Рейтинг надежных банков Украины 2021 [Эл. ресурс]. — Режим доступа: <https://forinsurer.com/rating-banks>.

дитного ризику і частково — ринкового ризику. Від початку 2022 р. банки повинні розраховувати достатність капіталу також і з урахуванням операційного та ринкового ризиків.

4. Приведення структури капіталу банків відповідно до міжнародних стандартів. Запровадження трирівневої структури капіталу, нових вимог до складових капіталу та порядку вирахувань із капіталу, додаткових “пруденційних фільтрів”, спрямованих на очищення капіталу від складових, які за своєю сутністю не здатні поглинати збитки та не забезпечують фінансову стійкість банку.

5. Запровадження коефіцієнта левериджу, який встановлює вимоги до достатності капіталу залежно від загального обсягу активів. Він посилить уже наявні вимоги, стане завершальним етапом формування цілісної системи вимог до достатності капіталу банків та забезпечить її уніфікацію з європейськими підходами.

Список використаних джерел:

1. Ключко Л.А. Фінансова стійкість банків: теорія та методика оцінки : монографія / Л.А. Ключко. — Ірпінь : Вид-во Національного університету ДПС України, 2013. — 246 с.
2. Варцаба В.І. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України / В.І. Варцаба // Науковий вісник Ужгородського університету. — 2018. — Вип. 1 (58). — С. 311—316.
3. Крейнина М.Н. Финансовая устойчивость предприятия: оценка и принятие решений / М.Н. Крейнина // Финансовый менеджмент. — 2001. — № 2. — С. 32—36.
4. Святко С.А. Аналіз і оцінка фінансової стійкості банку як необхідна умова ефективного банківського менеджменту / С.А. Святко, Р.І. Міллер // Фінанси України. — 2001. — № 8. — С. 48—54.
5. Дзюблук О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О.В. Дзюблук, Р.В. Михайлюк. — Тернопіль : ТНЕУ, 2009. — 316 с.
6. Карпова О.І. Концептуальні підходи щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю банку / О.І. Карпова, І.М. Моргун // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи університету банківської справи НБУ. — 2011. — № 1 (10). — С. 13—18.
7. Коваленко В.В. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи України / В.В. Коваленко, Н.В. Радова // Східна Європа. Економіка, бізнес та управління. — 2019. — № 2. — С. 321—330.
8. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. — К. : УБС, ЦНДНБУ, 2009. — 384 с.
9. Руководство по составлению. — Вашингтон : Международный Валютный Фонд, 2007. — 324 с.
10. Зверяков М.І. Антикризисное управління фінансовою стійкістю банку в умовах економічних дисбалансів : монографія / М.І. Зверяков, О.М. Зверяков. — Одеса : ОНЕУ, 2015. — 418 с.
11. Зверяков М.І. Управління фінансовою стійкістю банків : підручник / М.І. Зверяков, В.В. Коваленко, О.С. Сергеева. — К., 2016. — 520 с.
12. Яременко О.Р. Механізм управління та фактори впливу на фінансову стійкість банку / О.Р. Яременко, А.В. Беренич // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2017. — Вип. 20. — С. 918—923.

13. Рисін В.В. Фінансова стійкість банку: чинники та особливості забезпечення / В.В. Рисін, А.П. Біда // Ефективна економіка. — 2021. — № 3.
14. Коваленко В.В. Методичні підходи до визначення рівня фінансової стійкості банківської системи / В.В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 7. — С. 235—236.
15. Довгань Ж.М. “Базель III” у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж.М. Довгань // Вісник УБС НБУ. — 2011. — № 1. — С. 224—294.
16. Волкова Н.І. Управління фінансовою стійкістю банківської системи в контексті волатильності фінансового ринку / Н.І. Волкова, В.М. Бойко // Modern Economics. — 2021. — № 27. — С. 56—63.
17. Фалюта А.В. Функції керівництва в управлінні бізнесом / А.В. Фалюта // Вісник Львівського університету. — 2019. — Вип. 57. — С. 291—297.
18. Стратегія макропруденційної політики Національного банку України [Ел. ресурс] / НБУ. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua>.
19. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
20. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
21. Банківська система : підручник / М.І. Крупник, Є.М. Андрущак, Н.Г. Пайтра. — Львів, 2013. — 556 с.
22. Вовчак О.Д. Напрями стабілізації роботи банків в умовах кризових явищ / О.Д. Вовчак, О.М. Крамаренко // Фінансовий простір. — 2014. — № 4 (16). — С. 27—31.
23. Індикатори фінансової стійкості [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#4fsi>.
24. Результати стрес-тестування банків у 2021 році [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-stres-testuvannya-bankiv-u-2021-rotsi>.
25. Звіт про фінансову стабільність, червень 2021 р. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H1.pdf?v=4.
26. Рейтинг надежных банков Украины 2021 [Эл. ресурс]. — Режим доступа: <https://forinsurer.com/rating-banks>.

Надійшла до редакції 13.12.2023

Viktoria Kovalenko. Modern Approaches to Assessing the Financial Strength of Banks

The article proves that the most important element in ensuring the financial stability of the banking sector is their financial stability, in which solvency is constant over time and the ratio of equity and debt capital provides this solvency and the state of financial stability in the end.

The article focuses on the problem of assessing the financial stability of banks. The scientific points of view on the essence of financial stability are considered. The theoretical foundations of financial stability have been determined, namely: the economic essence of financial stability, features of financial stability; the functions of banks in ensuring financial stability, the principles of its implementation, as well as the subjects and objects of this process. Analyzed modern approaches to assessing financial stability. The analysis of indicators of financial stability of banks is carried out and a conclusion is drawn about its real level.

The article financial stability of banks is considered as the ability of the bank to withstand the effects of negative external and internal factors, in order to minimize risks to maintain maximum efficiency of banking in cyclical, positive and negative effects of financial globalization, expanding relationships between banks and other financial intermediaries, development new banking technologies and products.

It is proved that the financial stability of banks is an important qualitative and quantitative characteristic, as it ensures the viability and development of the entire banking system, taking into account factors of internal and external influence in turbulent economic environment.

The author of the article defines the main directions of ensuring financial stability on the basis of improving approaches to assessing capital adequacy and the banking risk management system.

Key words: banks, financial stability, banking risks, capital, profitability, profitability, profitability, reliability.

Виктория Коваленко. Современные подходы к оцениванию финансовой устойчивости банков

Важнейшим элементом обеспечения финансовой стабильности банковского сектора является финансовая устойчивость, при которой платежеспособность постоянна во времени, а соотношение собственного и заемного капитала обеспечивает эту платежеспособность и состояние финансовой стабильности в контексте долгосрочной перспективы.

В статье уделено внимание проблеме оценки финансовой устойчивости банков. Рассмотрены научные точки зрения на сущность финансовой устойчивости. Определены теоретические основы финансовой устойчивости, а именно: экономическая сущность финансовой устойчивости, особенности финансовой устойчивости; функции банков в обеспечении финансовой устойчивости, принципы ее реализации, а также субъекты и объекты данного процесса. Проанализированы современные подходы к оценке финансовой устойчивости, индикаторы финансовой устойчивости банков и сделан вывод о реальном ее уровне.

Определены основные направления обеспечения финансовой устойчивости на основании усовершенствования подходов к оценке достаточности капитала и системы управления банковскими рисками.

Ключевые слова: банки, финансовая устойчивость, банковские риски, капитал, доходность, рентабельность, прибыльность, надежность.